

ХАРАКТЕРИСТИКА АКТОРА ТЕАТРУ ЯК СУБ'ЄКТА ВИКОНАННЯ ТВОРУ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Маргарита Таєвська,
молодший науковий співробітник НДІ інтелектуальної власності НАПрН України

Автор статті досліджує питання, що пов'язані з визначенням актора театру як суб'єкта виконання театрального твору та здійснює аналіз визначення актора театру як творчої особистості, що має право на винагороду за свою творчу діяльність та є творцем оригінального виконання театрального твору (співавтором режисера-постановника).

Ключові слова: актор, твір театрального мистецтва, режисер-постановник

Зміни в суспільному сприйнятті ролі актора театру привели до зміцнення його правового статусу як суб'єкта виконання твору театрального мистецтва. Але, на жаль, законодавець нечітко визначив його майнові права на виконання як об'єкта суміжних прав, що на практиці призводить до виникнення деяких спірних питань, зокрема, щодо визнання за актором права на отримання справедливої винагороди за своє виконання та навіть визнання за актором права на авторство такого виконання. Законодавство також містить небезспірну модель розв'язання питання щодо конкурентного становища актора театру та режисера-постановника, правовий статус якого визначений у законодавстві більш повно, особливо стосовно обсягу особистих немайнових і майнових прав на твір театрального мистецтва (театральну постановку). Сьогодні актор театру в своєму виконанні передає не тільки текст твору, а

й наділяє свого персонажа відповідним характером. Але навіть за такої ситуації є думка, що актор не привносить «авторську» частку в свою гру та не є певною мірою митцем у хвилини гри на сцені.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що питання, пов'язані із суміжними правами, що виникають у зв'язку з театральною діяльністю не стали об'єктом численних наукових досліджень, а висвітлення певних аспектів цієї проблеми у наукових працях Ю. Федорова, С. Міцкевич, Р. Дюма та деяких інших має фрагментарний характер.

Метою цієї статті є аналіз національного законодавства, що регулює відносини, пов'язані з театральною та виконавською діяльністю актора театру, практика його застосування й на цій основі сформулювати пропозиції щодо вдосконалення законодавства України, спрямовані на посилення правового статусу актора театру не як

працівника, а насамперед як творчого діяча.

На сучасному етапі в Україні, цивільне законодавство передбачає норми, що регулюють права, суміжні з авторським правом. Одним із суб'єктів, якому належать суміжні права згідно з цивільним законодавством є виконавець, у нашому випадку — актор театру. Згідно зі ст. 450 ЦК України, він є первинним суб'єктом суміжних прав. У ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» виконавцем визнається актор (театру, кіно тощо), співак, музикант, танцюрист або інша особа, що виконує роль, співає, читає, декламує, грає на музичному інструменті, танцює чи будь-яким іншим способом виконує твори літератури, мистецтва чи твори народної творчості, циркові, естрадні, лялькові номери, пантоміми тощо, а також диригент музичних і музично-драматичних творів. Виконавцями творів можуть бути громадяни України, іноземні громадяни і особи без громадянства незалежно від віку. Залежно від сфери мистецької діяльності виконавець може мати особливу назву — актор, співак, музикант, танцюрист [1].

Говорячи про актора театру як суб'єкта виконання твору театрального мистецтва потрібно звернути увагу на законодавче визначення такого твору. *Твір театрального мистецтва*, відповідно до ст. 1 Закону України «Про театри та театральну справу» створюється на основі драматургічного, музично-драматургічного або літературного твору, що має єдиний задум і конкретну назву. Тож законодавець встановлює три ознаки твору театрального мистецтва:

- 1) є похідним твором стосовно тих творів, на основі яких він створюється;
- 2) повинен мати єдиний задум (сюжетну лінію);
- 3) мати конкретну назву.

Своєю чергою, в Законі України «Про авторське право та суміжні

права» похідний твір визначається як твір, який є творчою переробкою існуючого твору без завдання шкоди його охороні (анотація, адаптація, аранжування, обробка фольклору, інша переробка твору).

Щодо першого критерію твір театрального мистецтва справді є похідним щодо твору на основі якого він створюється, але щодо єдиного задуму, можна сказати, що встановлення такого критерію є щонайменше дивним. Єдиний задум (сюжетна лінія) априорі буде збігатися із сюжетною лінією оригінального твору. Встановлення критерію наявності конкретної назви, може суперечити правам автора перероблюваного твору та знов таки в спеціальному законі такий критерій для похідного твору не встановлено.

Твір театрального мистецтва є результатом діяльності багатьох людей, не тільки тих, хто з'являються на сцені, але й тих, хто шие костюми, створює реквізит, встановлює світло, зустрічає глядачів — це і творчість, і виробництво. Та в Законі України «Про авторське право та суміжні права» зазначено, що первинним суб'єктом суміжних прав є виконавець.

Визначення домінантного спеціального статусу актора театру лежить у площині розкриття особливостей його творчої діяльності, що безпосередньо пов'язана з особливою природою твору театрального мистецтва, яким є вистава, що не живе в віках, як твір пластичного мистецтва, а живе тільки в момент творення. Поки театральна вистава йде, твір театрального мистецтва живе, вистава скінчилася — і вже від неї zostалися тільки спогади, враження. Твір театрального мистецтва існує тільки в момент його творення й тільки в цей момент сприймається глядачами. Щоб пізнати твір театрального мистецтва, треба безпосередньо бути присутнім при його творенні. Водночас, аби вистава була визнана твором театрального мистецтва, вона

повинна бути доведена до невизначеного кола глядачів і слухачів. Об'єктивною формою вираження твору театрального мистецтва є «жива» гра театральних акторів як прояв їхньої творчості в момент творення такого твору під час вистави. Така об'єктивна форма вираження твору передбачає наявність глядачів, які в момент творення сприймають цей твір. По суті, момент творення твору та його сприйняття збігаються в часі. Відповідно і про оригінальність твору театрального мистецтва (оригінального примірника твору) можна говорити лише про його існуванні в момент творення. Запис театрального твору у будь-якій формі, його трансляція — види його використання Твір театрального мистецтва не може, наприклад, як твір архітектури, існувати ніким не сприйманий і залишатися твором мистецтва для прийдешніх тисячоліть. Театральна вистава, коли її ніхто не бачив, власне не відбулась, а залишилася якимось лабораторним експериментом для випробування сил творців вистави, тобто все-таки пробою, отже, підготовкою до справжньої вистави [2].

Законодавство інших країн, наприклад, Російської Федерації (абз. 1 п. 1 ст. 1304 ЦК Російської Федерації) виконання відносять до об'єктів суміжних прав акторів-виконавців, якщо ці виконання виражені у формі, що припускає їх відтворення та розповсюдження за допомогою технічних засобів. З цієї норми можна дійти висновку, що виконання вищезазначеного суб'єкта є об'єктами суміжних прав за умови, що вони виражені в будь-якій формі, яка дозволяє їх відтворювати та розповсюджувати за допомогою технічних засобів. Наприклад, якщо співак виконує пісню, його виконання може транслюватися по радіо, телебаченню, може бути записано на кіно- чи відеоплівку й може розповсюджуватися шляхом запису на жорсткі диски, касети та іншими способами. Або, наприклад, фільм чи

вистава, в якій актори виконують свої ролі, також можуть бути записані на кіно- чи відеоплівку, транслюватися по телебаченню, розповсюджуватися шляхом вироблення відеограм [3].

У юридичній літературі зазначають, що під виконанням розуміють, виконання творів <...> за допомогою гри, декламації, співу, танцю в живому виконанні чи за допомогою технічних засобів (теле- й радіомовлення, кабельного телебачення тощо). Крім цього, виконанням є показ кадрів аудіовізуального твору в їх послідовності (із супроводом або без супроводу звуком) [4, 99].

С. Слободян висловив думку, що таке роз'яснення не зовсім чітке. З норми, передбаченої в абз. 1 п. 1 ст. 1304 ЦК Російської Федерації, випливає, що виконавець — це актор (артист), який виконує твір у будь-якій формі, що дозволяє відтворювати та розповсюджувати його виконання за допомогою технічних засобів. Але ж власне відтворення та розповсюдження не є виконанням. Тут ідеться вже про інші об'єкти суміжних прав — фонограм, повідомлення передач організацій ефірного чи кабельного мовлення. Виконання ж як об'єкт суміжних прав завжди передбачає якусь форму живого виконання, навіть якщо воно відбувається за допомогою технічних засобів. Наприклад, виконавці часто користуються мікрофонами та різною акустичною апаратурою. Та все ж мікрофон не співатиме за співака, і жодна апаратура не буде за музиканта грати на музичних інструментах. Технічні засоби в такому разі є тільки допоміжними засобами виконання [3]. Виконання — це творчий процес, динамічний та неповторний. Неможливе взаємне виключення виконання та його відтворення. Навіть неодноразове виконання однієї і тієї ж ролі одним актором протягом багатьох років кожного разу створює новий результат, самостійний об'єкт правової охорони [5, 336].

Охороноздатними повинні визнаватися лише ті виконання акторів, які мають творчий характер. Одночасно потрібно здійснити класифікацію акторів на провідних акторів і акторів допоміжного складу залежно від їхнього творчого внеску у виконання. Під творчим характером діяльності актора, що має свободу вираження задуму, розуміють створення оригінального неповторного виконання.

Розкриваючи творчий неповторний характер акторського мистецтва, ще О. Блюм звертав увагу на те, що: «Актор безпосередньо звертається до публіки. Глядач бачить і чує тільки його. Самозакохані автори вигадували теорію про те, що актор є лише єдиною ланкою, що повідомляє публіці авторські думки та почуття. Проте це — дурниця. Роль автора закінчується в ту хвилину, коли рукопис надійшов у дирекцію театру. Драматургія дає сценарії, схеми, каркас. Актор заповнює його своїм змістом. І кожен актор робить це по-своєму. Сценарій «Гамлета» знає історично стільки способів втілення та заповнення, скільки чудових акторських індивідуальностей за нього бралася. П'єси, в яких актори рабськи інтерпретували автора, провалювалися. І навпаки: часто автор не впізнавав на сцені своєї п'єси, що влітає зелені лаври в його вінок. Актори завжди співавтори...» [6, 123]. Цій думці майже століття, а більшість авторів, на жаль, залишилися на іншій позиції.

Та навіть при визнанні актора автором свого виконання у спеціальній літературі неодноразово наголошувалося, що з кінця 80-х рр. минулого століття режисер зайняв у театрі головне місце. Так, «коли робота Мейнінгенського режисера Кронекса (і, менш відомого публіці, Людвіга Барна) показала європейському театру значення єдиної організаційної волі, що зв'язує воедино виставу, що розпоряджається своїм матеріалом за чітко обдуманим планом, замінюючи талант акторів —

старанною виучкою, що не соромиться у витратах, — тоді значення режисера, можна сказати, через ніч на ранок, відразу ж постало на перший план. І вже не актори, а режисери стали зачинателями нових театрів. Отто Брам, Антуан, Станіславський — ці три режисерських імені знаменують абсолютно нову епоху театральної історії й водночас наочно маніфестують перелом, що стався в органічному складі театрального мистецтва» [6].

Режисер став повелителем театру. Поруч з ним знівелювалося значення актора й навіть колишня чарівність акторської особистості якось відійшла на задній план. Фігура режисера, незрима на сцені, насправді заповнила всю театральну будівлю, виділася за кожним персонажем. Публіка привчилася дивитися на виставу, як на самостійний твір режисерського мистецтва. І готувала своїм улюбленим овації, котрих не удостоювалася, ймовірно, жодна оперна дівка. Хто пам'ятає деякі прем'єри Станіславського чи Рейнгардта, той знає, що все відбувалося саме так. Режисер знадобився театру тоді, коли потрібно було зображувати не людські пристрасті, а загальний механізм побуту; не героїчну особистість, а всеохоплюючий вплив середовища; не гру індивідуальних або суспільних інтересів, а ефекти машинної цивілізації. Перехід гегемонії в театрі від актора до режисера означав ніщо інше, як проникнення машини та масового виробництва у сферу театру. Режисер замінив актора, як газета книгу і журнал для споживача» [6, 130].

Таке ставлення до особи режисера відображене в Законі України «Про театри та театральну справу», де в ст. 22 суб'єктами права на театральну постановку для показу безпосередньо (в живому виконанні) є постановник, автор сценарію і (або) текстів, діалогів, автор спеціально створеного для театральної постановки музичного твору з текстом або без нього та, від-

повідно до договору, театральний продюсер. Натомість, акторові належить право на ім'я — позначення свого імені в рекламних виданнях, на афішах, в інших інформаційних матеріалах, пов'язаних з театральною постановкою. Тож законодавець фактично визнає за актором право на ім'я, що є одним з основних немайнових прав інтелектуальної власності, яке збігається з правом авторства. Логічно було б у законі визнати за актором і немайнові права інтелектуальної власності на виконання та змінити ситуацію, коли актор порівняно з постановником, продюсером займає другорядне значення як суб'єкт виконання твору театального мистецтва. Так, у ст. 23 Закону України «Про театри та театральну справу» законодавець встановлює, що договором між театральним продюсером, постановником і артистами може бути передбачено також інші права, крім установлених цим Законом, але на практиці актор так і залишається тільки працівником, що виконує волю режисера й отримує за це фіксовану платню, без врахування його творчого внеску у твір театального мистецтва.

Законодавець повинен імплементувати норми Римської конвенції, ратифікованої Україною та привести у відповідність зі спеціальним Законом України «Про авторське право та суміжні права» норми Закону України «Про театри та театральну справу», що стосуються майнових прав акторів театрів для чіткого їх визначення, адже на сьогодні майнові права актора театру регулюються трудовим договором без урахування цих прав. Запропоновані зміни в законодавстві мають слугувати формуванню у суспільстві сприйняття актора як творця свого виконання, а не знаряддя в руках режисера. ♦

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://radnik.info/komentar/chky.html>.
2. Антонович Д. Український театр [Електронний ресурс] / Дмитро Антонович. — Режим доступу : <http://litopys.org.ua/cultur/cult23.htm>.
3. Слободян С. А. Понятие и признаки исполнителя как субъекта права интеллектуальной собственности / С. А. Слободян // Право интеллектуальной собственности. — 2009. — №. 3.
4. Хохлов В. А. Авторское право: законодательство, теория, практика / В.А. Хохлов. — М., 2008.
5. Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации: учеб. / А. П. Сергеев. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : ТК Велби, 2004. — 752 с.
6. О театре [Электронный ресурс] / [В. Блюм, Э. Бескин, Б. Фердинандов и др.] // Тверь. — 1922. — Режим доступа : http://teatrlib.ru/Library/O_teatre_1922/O_teatre/#_Точ195098137.

Надійшла до редакції 01.11.2014 року

Таєвська М. Актер театра как субъект исполнения произведения театрального искусства. Автор статьи исследует вопросы, связанные с определением актера театра как субъекта исполнения театрального произведения и осуществляет анализ определения актера театра как творческой личности, которая имеет право на вознаграждение за свою творческую деятельность и является создателем оригинального исполнения театрального произведения (соавтором режиссера-постановщика).

Ключевые слова: актер, произведение театрального искусства, режиссер-постановщик

Taievska M. Actor of a theater as a subject of performance of theatrical art work. The author examines the issues related to the definition of an actor of the theater as a subject of a theatrical performance of the work and analyzes the definition of an actor of the theater, as a creative person who is entitled to remuneration for their creative work and is the creator of the original performance of theatrical works (co-author of the director).

Changes in public perception of an actor of the theater led to the strengthening of its legal status as a subject of Performance of theater. But unfortunately, the legislator clearly defined property rights to his performance as an object of related rights, which in practice leads to some controversial issues, including recognition of the actor on the right to receive fair remuneration for their performance and even recognition of the right to an actor authorship of such performance.

Determination of the special status of the dominant actor of theater is in the plane of the disclosure features of his work, which is directly linked to the special nature of the work of theatrical art, which is a performance that does not live in the centuries as a work of plastic art, and lives only in the moment of creation. While theatrical performance goes, a work of art live theater, the play is over — and has only abode of her memories, impressions. The work of theatrical art exists only at the moment of its creation and only at this moment is perceived by the audience. The objective form of expression of a work of theatrical art is a «live» game theater actors as display their work at the time of creation of the work during the performance.

But it is believed that the director was the master of the theater. Beside it reduced the value even former actor and the actor's personality charm somehow receded into the background. The figure of the director, invisible on the stage, in fact, filled the entire theater building could be seen for each existing character.

This attitude displayed to the person of the director and the legislation of Ukraine. In practice, the actor is the only employee that the will and the director receives a fixed salary for it, without his creative contribution to the work of theater.

The legislator must implement the rules of the Rome Convention which was ratified by Ukraine and brought in line with a special law «On Copyright and Related Rights» regulations «On theater and theatrical work» concerning property rights actor to clear their determination. So, as of today property rights are governed by theater actor employment agreement without regard to these rights. The proposed changes in the law should serve society formation in the perception of the actor as the creator of his performance, not a tool in the hands of the director.

Keywords: actor, a work of theatrical art, producer